

կազմէ՝ Աշխարհագրական դիրքին բերմամբ՝
«բանաստեղծ ազգ» մը կը համարուին վրացիքը։
Այս ազգին նուիրագրատական եւ աշխարհական
իշխանութեան յիշատակները կը հասնին մինչեւ
318 թուականը (Ք. Ե.)։ Թէպէտ զոյցներ չեն
պակսիր, բայց պատմական ծանօթութիւններ հար-
կաւ իբր հիմ ծառայած են այս զոյցներու։

Վրացաց ոսկեդարն է Թամար թագուհւոյն
ժամանակը (1184 - 1212)։ Վասն զի թիւնութիւնն
ու մասնագրութիւնը շատ յառաջգիւժմութիւն
բրաւ այս միջոցին։

« Յետ Բառագարանքը, Die georgische Literatur.
Ֆրայբուրգ 1897, 4րդ Պրակ, էջ 298. — Բրուէ, Gram.
géorgienne, 1837. »

« Վրացերէնի հին մատենագրութեան սկիզբներն
այնպէս ընդհիսուած են մեր ազգային պատմութեան հետ,
որ հաս ալ մինչեւ Մետեղ կրօնքը հասնի, Թէպէտ ա-
պագայ միայն եւ միայն մեր ազգային մասնագիրներն են։
Սեպտեանական խնդիր է Վրացերէնի թէ ծագումը (իբր
խալոսեան լեզու, Թէպէտ՝ ինչպէս կը լռենք, սխալ
համարողներ ալ կան) եւ թէ մասնագրութեանը։ Ստոյգ
սեպտեանական համար դիմած էինք մեր բարեկամ Վ. Յիւ-
րեանին, որուն ընդհեռ ունենք Վրացի գիտնականի մը՝
Պր. Մովսէս Զառնալիւի, մէկ գրութիւնն, որ յառաւի մեր
խնդրով պարտաւստած է, որմէ մեր խնդիրն վերաբերեալ
կենտրոն յառաւ կը բերենք։

1. «Է-Ը եւ Թ. գրերու գրական յիշատակութեան
ներքէ կերեսն, որ բարձրութիւն լեզուն՝ նոյն իսկ այն
ժամանակները զարգացած եր արդեն մինչեւ կատարելու-
թեան ստիճանն եւ հաստատանք՝ իր ստուգաբանական եւ
համակարգական (syntaxique) ձեւերն ու առանձնութիւնն
ներքէ Այս լեզուն (այն ժամանակ) արդէն կատարելապէս
կը կարգաւորէր բացարձակ բոլոր լեզուական ըմբռումներն
եւ կու ապ յայտը Գրոց ճշդիւ թարգմանութիւնը, ինչ-
պէս են՝ Աւետարանը (Է. գրք), Սաղմունքները (Է-Ը գրք
յուշարեն Է. թանկանայից թարգմանութեան ժողովն զգած, եւ
վերջին ուսական թարգմանութեան համեմատութեան
թեմք արտաքրուած են 1743ին Վարկէս իշխանին ձեռք
Մովսէսան հրատարակուած. — (Յետ Բառագարանքը, Սեդ,
էջ 260 Eiehhorn, Ս. Գրոց մատենագրութեան զարգացումն,
Ս. էջ 158 եւ յաջորդ)։ Յակոբյ՝ եղբոր Յեանն պատա-
րագամանայը (768ին, այս պատարագամատուցի բնագիրը
կը պահուի Վրացի եկեղեցական թանգարանին մէջ, իսկ
Պր. Զառնալիւի ըսով՝ անոր թարգմանութիւնը) են։ ...
Այս լեզուն՝ թէ շատ լեզուներով մինչեւ հիմայ կը շու-
րանախալիս Կամ գրուոր լեզուն իբրեւ հիմ ծառայած են,
«Կարկին կամ Բարկին գաւառն (Բարկալինեան) լեզուն,
որ հիմայ ալ կը շարունակէ բոլոր բարձրացող գրուոր
եւ գրական (littéraire) լեզուն լինել։ Օտար լեզուներու
(յուշարենի, լատներէնի, սարաբենի, արաբերէնի, պարս-
կերէնի, թաթարերէնի եւ հայերէնի) ազդեցութիւնը երեւո-
ցած է միայն բարձրակիւն լեզու բառարանին (կամ բա-
նական մասի, lexique) ձայն, եւ այն՝ տարբեր կերպով,
որոշեցանք այն լեզուներէ փոքր առեւտրած բառերը շատ չեն
եւ անոնք՝ մեծ մասով այն վայրերէն հնչեցանք, թիւններու
մէջ կը հնչեցնային, որոնք թարգմանած են յուշարենէ,
արաբերէնէ եւ պարսկերէնէ։

2. «Հին բարձրակիւն գրուոր լեզուն Դի զաւո-
րու ձեւն եւ բարբառներ լուին, բայց այժմանքը (կամ ժա-
մանակակիցը)՝ զոր էլ իստին խօսիլնայից, բարձրակիւնայից,
ստեղծանայից, ինքնակայից, հոսովնայից եւ օրուայից՝ ունի
փոխանակուող եւ փոխան բարբառները. այս եւս յայտնի
է, որ ամենահին ժամանակներէ թէ փոխանները եւ թէ
փոխները, թէ արեւմտեան, եւ թէ արեւելեան, իրենց կրօ-

Արդի Վրաստանի (որուն տեղացիք Սա-քա-
թուէնը, Էլուեն, իսկ Խուսք՝ Գրուզիա) կը վերա-
բերին բայց ի բուն Վրացիներէն, Միւրքերէնի,
Խմբէթներ եւ Գուրխացիք, Կապուլչեք, եւ Աշա-
րացիք եւ քանի մը մանր ազգութիւններ։

Կաւակական լեզուները կրողական են, ոմանք՝
ինչպէս են ավարերէնն ու լեզգերէնը, հարկովկա-
նութեան նշաններ ալ ունին։

17. Կցողական դասակարգին տակ կ'երթան
քանի մ'ուրիշ լեզուներ ալ, սակայն բառական
ինքնական երեւոյթ ունենալուն աւելի ստոյգ ա-
պացոյցներու կը կարոտինք. այսպէս՝ Սիլի-նիսն
լեզուն, որուն գոյութիւնն իսկ ընդ խնդրով է։

Սեպտեանութեանց երկրորդ սխալակն լեզուն.
բայց վերը (12, ուրալ-սլաւոնական) հաստատմին
մէջ տեսանք, թէ քանի մը գիտնականք կը միտեն
ուրալ-սլաւոնական խմբին տակ դասաւորելու այս եւ
ուրիշ՝ ակնզեւան կամ սուամերեան համարուող
լեզուները։

Լեզուակազմութեան երրորդ ձեւը։

Հուլիանո-նիսն, կամ հուլիան լեզուներ։

Հուլիական լեզուները երեք գլխաւոր տի-
պարի կրօնքը բաժնիւ. Ա. Սեմիտական լեզուներ. Բ.
Ք-միտական լեզուներ եւ Գ. Հնդ-արալական լեզուներ։
Ա. Սեմիտական լեզուներն երեք գլխաւոր խմբերու
կը բաժնուին.

1. Արեւմտեան-արաբական խումբ։

Նախկին պաշտամունքը վրացիներէ հեռով կը կտարէին եւ
առաջին երկու ճիւղերը մինչեւ չհայտնաւոր յայտնաւոր
էր։ Այս բոլոր ժողովուրդներու մէջ պաշտամունք լեզուն
պատմական տարբերակներ, վրացերէնը կը համարեն,
որով կը կտարէին իրենց գրուոր փոխարձակ յարաբե-
ութիւններն եւ կը կազմէին աւելի գրուոր տարբերու-
թիւնները. ինչպէս են՝ Արեւել-Յիւդերէնը (Արեւելայից
կենսքը), Հնդկականութիւն Արեւելաց Բազմաւոր Գ. (1118)
Թագաւորն, «Արեւելայից» — պատմական դիւցազնագու-
թիւն (épopée) աւ (կամ անիւն) ժողովրդեան ... եւ
Արեւելայից, Ռեւելայից, Չեւելայից եւ Գաղազանի ամառ-
ներու վայրի արեւմտագրութիւններն են։

3. «Գոյուզիան ունին Նաւ Ինչիլիտին (Չաղաթա-
լեան գաւառն մէջ), Գուլիանիսն յուլիանո-նիսն եւ
պարսկական բարբառներ (Յետ այս մասին՝ Վ. Արեւել-
այից շարագրութիւնը՝ «Պարսկական Վրացիք»)։ Վերջին
բարբառն այն է, որով կը բառին՝ Շաւ Արեւելայից
1618ին Պարսկաստան գաղթուած վրացիք։ Այս բարբառ-
ները նման են Ժ.Ը. գրուոր բարձրակիւն գրուոր լեզուն, եւ
պահանք են բարձրակիւն հին-բարձրակիւն բառեր, որոնք
արդի-բարձրակիւն լեզուն մէջ մտնուած են, բայց ոչ
(հին) գրուորն մէջ ...

4. «Վրաց ամենահին թարգմանիչներու եւ մատե-
նագիրներու ծննդավայրերն են Մցխէթի, Գուլիանի, Օփիթի
նիսանի, խաթանի, Յերէթի, Ըաւաթի, Ուլթի, Զուսմիթի,
Յիւրի (Սուխուի), Իւրալթի, Գուրիս եւ ... Նոյնպէս են
Վրաստանի գրուոր՝ Ափսն (Ափսն), Սիւնայ, Երուսաղէմ
եւ այլն ...

« Յայտնի է մինչեւ հիմայ ըստաններէն թէ հուլ-
իան լեզու ըստած անոն չենք իմանալ հուլից անհնչողներն
(յայիւրն՝ բան, բանի, է բանի), այլ արմատական նա-
նաւորը փոխելու զգուշութիւն ունեցող լեզուները. ամմ-
տաց, դիւ, հապը, քայր, քան, քայր են։

« Պէտք է չիմոթել Ասորեստանեայց լեզուն՝ որուն

«Արմերենն որ ի սկզբան անդ ասորի՝ եւ Միշագեանի Տիւսիային կողման ցեղին լեզուն էր, շատ տարածուեցաւ եւ իւր ջրը լեզուաց վրայ տիրեց, Ստորեասանայց ժամանակներն իսկ արամեանք՝ ստորեասանայց եւ հրեից հազարդական թիւեան լեզուն էր։ Բաբելոնական երկրորդ պետութեան՝ այսինքն բաղրեական տիրապետութեան ժամանակ աշուրեան գլխաւոր լեզուն էր արամեանք, նաեւ հրեից ալ ժողովրդական լեզուն եղաւ, իսկ երրորդեանքը մնաց իւր ծիսական եւ մասնաբաժանական լեզու։ Պարսից պետութեան մէջ՝ Նիւբաթ արեւմտեան կողման բոլոր նահանգներուն պաշտօնական լեզուն էր արամեանք, եւ այս պատճառաւ քիչ շատ տարածուեցաւ ոչ միայն ի Փոքր Ասիա, այլ նաեւ մինչեւ Եգիպտոս իջաւ։ Արամեանն յետին դարերուն մէջ յունարենի հետ մէկտեղ՝ քրիստոնէայ արեւելքին երկրորդ լեզուն եղած էր, եւ մինչեւ արաբական լեզուին այն կողմը տարածուիլը՝ այսինքն մինչեւ 9-րդ դար քրիստոնէ ետքը, այս դիրքը պահեց, բայց յետոյ տեղի առաւ արաբերենի՝ որ ժողովրդական լեզու եղաւ։

Արմերենն երկու շղթան կը բաժնուի։ Հիւսիսարեւմտեան արմերեն եւ արեւմտահիւսիս արմերեն։ Հիւսիսարեւմտեան արմերենին աւելի իւրացեալներն առաւել ծանօթ է, եւ Ս. Գրոց քանի մը կտորներու յատուկ լեզուն է։ Նոյնպէս այս բաժանման տակ կ'երեւայ Նաբոպոլէ արամեացութեանց լեզուն (ի Հաւորան եւ արեւմտեան թերակղզւոյ վրայ), նոյնպէս գալիլեան եւ ամաթուցաց լեզուն։ Նոյնպէս այս կարգէն է յապոնի լեզուն ալ, բայց միայն այս տարբերութեամբ որ Դ—Ձ դար հաջաւանքն Բաբելոն խառնուող մը կը կազմէր հեթանոսական եւ քրիստոնէական վարդապետութեանց։ Իսկ արեւմտահիւսիս արմերենը ըստին է՝ այսօրեան ասորի (սիրերեն) անուամբ ծանօթ լեզուն, որ յունական ազդեցութեան տակ՝ քրիստոնէական հարուստ տոնեանաբանութիւն մ'ունի, եւ բաւական ազգած է ինքն ալ ի կարգին հայ մասնաբաժանութեան վրայ։ Այս ասորի գաւառականով՝ որ նախնաբար Եգիպտոսէ կ'ըսուէր, երկրորդ դարուն Ս. Գրոց թարգմանութիւն մը սկսուեցաւ, որ Պեղիպս անուամբ ծանօթ է եւ ամենահին թարգմանութիւնը կը համարուի։ Քաղաքացոց, Նիստոսականաց եւ Յակոբեանաց եկեղեցական ծիսական լեզուն ասորիքէն է։ Բուն արմերենին՝ իբր ժողովրդական լեզու գրեթէ մնում է, միայն քանի մը ցեղերու մնացորդաց բերանը՝ կ'ապրի։ Դամասկոսի մօտ Սեդ-րիլիանանու համայնքներէն ոմանք քաղաքացիներէն նման գաւառական մը կը խօսին, իսկ Սուրիա լճին քովի բնակիչները կը խօսին նոր ասորի (նոր սիրերեն) ըստով գաւառական մը, որ բուն ասորի լեզուին շատ մօտ է։

Ք. Արեւմտական լեզուն ամենահին սեմական լեզուներէն մէկն է։ ասորի-արամեան լեզու կ'անուանուի, վասն զի ասորական հողի վրայ ծնեց։

ասորական կ'ըսեն, եւ Սիրիայ կամ Ասորիքի լեզուն՝ որուն ասորիքի անունը առաւ սովորական եղած է։ Արեւմտեան երկրորդին սիրերեն ըսել խառնուածքէն առաւելու համար։

ցուեցաւ առաջին անգամ, բայց բոս ինքեան հարկ էր Բաբելոնի մասնաւոր, վասն զի ասորա-բաբելոնական գրականութիւնն ու կրթութիւնը Բաբելոնն եւ Բաղդադատան սկսան։ Բուն ասորեասանեան լեզուն Բաբելոնցիներէն կը զանազանի գաւառական դոյնի եղանակով մը (nuance)։ Ասորական սեպագրութեան առաւ նրբութը մասնախորատ է մեղի։ Ասորեանիկայայ Դ. Ի. (670 — 647) սեպագիր աղիւսներու հաւաքածոյքը. զխաւորաբար այս թիւեակ կաւերու միջնորդութեամբ կրցաւ կարգացուիլ քաղաքացոց արարչագործութեան զոյնը, Իզդուարի (Նեբրոզի) վէպը եւն։ Սակայն այս սեպագիրներն ալ՝ աւելի հնագոյն բաբելոնական սկզբնականներու ընդօրինակութիւններ կը կարծուին։ Ըստ Lenormant (II, 187) Սարգոն Ա. (Ըար-յուզան), Ագաթի (Ակկադի) թագաւորը քրիստոսէն յաւաքէր 2000 հին քաղաքացիական Ակկադացոց մոգական եւ դիցաբանական երգերը հաւաքել եւ բաբելոնցիներէ թարգմանել առաւ։ Ուրեմն բաբելոնական գրականութիւնն ակադեան օրինակին վրայէն ձեւուած է։ Սակայն այս մասեւնագրութիւնը միայն երգերն եւ զոյնցիներն չի բաղկանար, այլ կը պարունակէ նաեւ այլեւայլ պատմական արձանագրութիւններ, զորոնք Ասորեասանի եւ Բաբելոնի տիրապետողներն՝ իրենց պաշտօններուն վրայ, կաւազմաններու եւ ուրիշ յիշատակարաններու վրայ գրել կու տային։

2. Բաբելոնի խումբը։

«Երբ-յեցեղէն (Հրեներէն) Ս. Գրոց լեզուն է եւ Բ. Ս. մինչեւ 15-րդ դար կը հասնի։ Գերութեան ժամանակը շատ փոփոխութիւններ կրեց երբայեցեղէն եւ գրեթէ միայն քահայայից ու զեւտացոց լեզուն էր։ Եւսարթէն եւ ուրիշ լեզուներէ առած ձեւերով բոլորովին փոխուած էր։ Հատարակ ժողովուրդն սկսաւ արմերեն խօսիլ։ Քրիստոսէն 10 դար ետքը սկսաւ նոր երբ-յեցեղէն կամ ասորական լեզուն, զոր մինչեւ այսօր կը գործածեն հրեայք եւ բաւական հարուստ մասեւնագրութիւնն ունի։

Ք. Փիւնիկերէն, որ երկու ճիւղաւորութիւնսն էր, իբր հին եւ նոր փիւնիկերէն։ Ք. Յ. 6-րդ դարէն փիւնիկերէն արձանագրութիւններ գտնուած են։ — Այս լեզուաց հետ սերտ կապուած է մասիկերէն լեզուն, որուն մէկ արձանագրութիւնը (Մէշէ թագաւորին) Ք. Յ. մինչեւ 9-րդ դար կը հասնի։

3. Արեւմտական լեզուաց խումբը։

«Արեւմտական լեզուն 6-րդ դարուն (Ք. Ի.) արդէն իբր արեւմտագրական մշակում լեզու ծանօթ է, բայց իլլւստիւթեան ձեւաբան առաւ իւր տարածումը։ Արեւմտեան յատկութիւններն եւ բաղաձայններու առաւորութիւն եւ հնութեան վաղեմի գրոշմ մը, որով կը տարբերի միւս սեմական լեզուներէն։ Բայց հին ձեւերու քով ունի նորադոյն ձեւեր ալ, որով ամենահին սեմական լեզուն չի կրնար համարուիլ։ Սեմական լեզուացիներն թիւն ոչ սանկիլիթներէ, գտնել լիտաւերէնն է։ Լեզուն տարածուելով հետզհետեւ ստիպուեցաւ բնաւորական եւ նոր գաղափարաց պատկազմիլ, որով ձայնաւորները տկարացան եւ բաւազգեղին բոլորովին

իսկ կորուսեցան եւ նորակերտ ձեւեր յառաջ եկան: Արարեւորէն չէր գլխաւոր գաւառաբարբառ ունի.

- ա. Բերքերէն-տանի արքերէնէն,
- բ. Արքերէն- արքերէնէն,
- գ. Արքերի արքերէնէն,
- դ. Եղիշարի արքերէնէն:

Նշենք թէ Մարտիկի վրայ խոստում մ'առնելէ՝ խաղերէն տարրերով խառն արարեւոր գաւառական մըն է:

Բ. Հարաւային Արքերէն կամ Արքերէն-այի (Հարեւել) լեզուները, որուն գլխաւորն է՝

ա. Սարգիս կամ Եղիշարի արքերէն, բարձրագոյն լեզուներէն յառաջ ծագած է, եւ բազմաթիւ արձանագրութիւններ ունի, բայց 400-ը դարէն սկսեալ հիւսիսային եւ միջին արքերէնի հետ սկսած ձուլուիլ: Սարգիսին շատ մօտ է՝

բ. Եղիշարի կամ Գե'ւ լեզուածը. հիմայ բոլորովին կորսուած է այս լեզուն, բայց բազմաթիւ գաւառականներ ունի. ծանօթ է Հապէշտանի թագաւորութեան հին մայրաքաղաքի՝ Աքսոնի լեզուն, որով 400 դարուն Ս. Գրիգը թարգմանած է, եւ հապէշի բրիտանիկ եկեղեցական լեզուն եղած է: Գե'ւ լեզունէ երկու գաւառաբարբառ ծանօթ են. Կիլիկի լեզուն որ կը խօսուի ք Մասսուա, եւ Կիլիկի կամ Կիլիկի' որ Հապէշտանի հիւսիսային կողմերը կը խօսուի:

գ. Ահաբէն- գաւառաբարբառը 1300-ը դարուն Սողոմոնեան հարատւութեան ժամանակ տերութեան եւ արքունեաց լեզուն եղաւ:

(Հարաւ-իսկ):

Ճ. Գ. Մըն.

Բ Ա Ր Ե Վ Յ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

“ՄԱՐՏԻ” ՄԵԾ ԹԻՐՈՒՆԻՐԻ ԿԵՐՈՅՈՒՆԻՈՒՆ ԵՐԹԻԻ

Գ. Պոլիս, 1/13 Փետր. 1898:

Լըզել մեծ օրաթերթի վերածուած “Մասիս”-ի առաջին թիւը հրատարակուեցաւ: Համակիր ուշադրութեամբ հետեւեալով ամիսներէ ի վեր իւր դժուարին ու յարգելի կացութեան, անկեղծ ուրախութեամբ կ'ողջուենք իւր յառաջդիմութիւնը: Ունիք վերջապէս վերստին մեծ “Մասիս”, ուր մեր լուսագոյն գրագէտը կը գտնեն զերար: Առաջին թիւն արդէն խոստանալից է յոյժ, եւ միանգամայն ճիշդ ու գեղեցիկ: Պր. Գրիգոր Զոհրապի յօդուածն որ թերթը կը բանայ, սրամիտ է եւ փայլուն, թեպէտ նպատակն ոչ այնչափ որոշ. պրոգրամ մը անկողի չէր լինիր թիւնդ: Եւ, ըստն Աստուր խիստ շահեկան ու լուսաւոր տեսութիւն մը կ'ընէ Կ. Պոլսոյ աշխարհաբարին վրայ: 1815է

մինչեւ 1852՝ “Մասիս”-ի հիմնուելու թուականը: 46 տարի, ազգին նոր պատմութեան ամենէն հարուստ տարիները, որք Սահմանադրութիւնը կը պարունակեն եւ վերջին տաշնապետները, երբ Օտեան եւ Ռուսիան գրած են ու Ներսէս եւ Իզմիրլեան պատրիարքները գործած...: Բայց դարուս երկրորդ մասին ազգային պատմութիւնն ընել կարելի է՝ “Մասիս”-ի հաւաքածոյով, — անկարելի գրեթէ՝ առանց անոր: Փափաքել էր, որ կարող գրիչ մը “Մասիս”-ի պատմութիւնն ընէր “Մասիս”-ի մէջ, իւր ձգտմանց, աշխատանաց, պայքարներուն, — զի ունեցած* է: Հիմնադիր եւ միշտ գործն ա. Կ. Ս. Իսթիւճեանէ ետք՝ գերազանցապէս կոչեալ իւր թերթին պատմաբանը լինելու, նոյն ինքն ա. Հրանտ Աստուրը կը տեսնէր, սոյն դժուարի՝ այլ սգալիկար գործը գլուխ հանել կրցող, իւր սեղմ եւ իմաստալից աճով — շեղեցայ նիւթս. կը շարունակմա՞ առաջին թիւին ընթերցումը: Կայ հետաքրքրական բանասիրական մը՝ պուէտ Խաչատուր Միսաքեանի վրայ: Բերկերաւիթ է հայ հեղինակներու առումնասիրութիւնը: Քաղաքական մասին մէջ կայ Անգղիոյ արտաքին աշխարհաժարութեան վրայ անխափ մը. ուրախութեամբ կը տեսնեմ որ անխորհուրդ թշնամական ուրիշ այս մեծ ազգին դէմ՝ այնչափ ատարժուած այժմ, չէ մուտ գտած հոն, ընդհակառակն արգար ու ճշմարտաւէր գնահատում մը: — Զօրայի գառնի վրայ այսօրուան թիւոյն մէջ կը գտնեմ յոյժ թերի տեսութիւն մը: Ենթադրենք թէ օտար լրագիր չկարգում, բան մը չեմ հասկնար, եւ աւելի վատը՝ սեռ զազափարեան իսկ կրնամ ունենալ ընապաշտ գպրոցի վարպետ՝ Զօրայի գործին վրայ: “La terre”-ի հեղինակը Լուիս ընդունիլ՝ Էրեւնի հաշիկ ինքի է, — բայց այդ չէ ինքիւն այժմ: “Անուանի վիպագրին” դեմ բացուած վատաշամութեան գառնի վրայ տեղեկութիւն պէտք է տալ ընթերցողին, ճիշդ, որոշ ու ամբողջ, թէ եւ ի հարկէ համառօտ. — եւ ճիշդ չեն ամենքն ալ: “Libre Parole” հակահայեցական թերթ մի է, որպէս հակահայեցական է խմբագրի Էդուարդ Գրիւման, բայց ոչ “Intransigeant”, որ ընկերավարական, գրեթէ “կոմունալ” օրգան մի է, որպէս կոմունալ է հռչակաւորն Rochefort: Այս ինքնին անկարեւոր

* Ուշագետ տարւոյս առաջին թիւին մէջ “Մշակ” զրած է իւր պատմութիւնը: ԵՄԻ.

Զօրան “Կառնաբաշտ”-ի անուանել արդէն դեռ է, ևս փոխական մի է իսկական, եւ Թեքլեքն այնպէս կը կոչէ: